

Et snapstingsdrama i Eskelund 1677

Ved Vald. Andersen.

1677 holdtes Malt herreds snapsting 13. januar, den første tingdag i det nye år. »Denne herreds snapsting«, som herredsskriveren år efter år bemærker i tingbogen, var måske mere en markering af den overståede jul end begyndelsen på det nye år. Iøvrigt har betegnelsen *snaps* jo en uklaret betydning og har fået flere fortolkninger.¹⁾ I Ribe holdtes *drikting* efter jul og påske, og samme betegnelse kendes fra andre syd- og sønderjydske ting. Så meget synes sikkert, at snaps- eller driktinget opfattedes som indledning til den følgende retssæson, hvorfor der ved denne lejlighed iagttoges mere formelle sager, i Ribe således oplæsning af stadens vedtægter (bursprog). Det er vel ikke usandsynligt, om man i overensstemmelse med tidens almindelige skik lod en sådan tingdag, hvor kravet om fred og fordragelighed var blevet fremholdt, slutte med bægerklang, hvorved navnet drikting jo samtidig får en vis forklaring.

Ved Malt herreds ting synes man heller ikke at have beskæftiget sig med større sager 13. januar 1677. Alligevel var det blevet hen på aftenen, inden

Niels Pedersen og *Peder Hansen* fra Gjerndrup var kommet på deres heste og var undervejs hjemad fra tinget, der på den tid synes at være holdt nær Tirsland i Brørup sogn.²⁾ Inden længe blev de to Gjerndrup-mænd indhentet af *Jesper Andersen* i Eskelund og hans broder *Jens Andersen* i Hulvad, og de fulgtes nu ad. Man havde været til snapsting, og ingen af mændene var vel helt ædru. »Langs ad vejen faldt nogen u-kvemsord, indtil vi kom vesten til Morten Olesens gård i Eskelund og ville ride ind i Niels Jensens toft, og så ride vesten om Eskelund og hjem. Men lidt før vi kom til toften, vendte *Jesper Andersen* sin hest om og sagde til *Peder Hansen* mange u-kvemsord: Du est kongens og kirkens tyv, det, djævelen farer i dig! Da svarede *Peder Hansen*: Hvem da giver, at han farer i dig selv, så sandt du løj! I det samme red *Jesper Andersen* fra dem og ind i Niels Jensens toft, stod af hesten og blev stående i gabet (leddet) til toften og hvinglede med sin kæp og bød an. Så stod *Peder Hansen* af sin hest, og *Niels Pedersen* ligeså, og de spurgte ham, hvad sligt skulle betyde. Lad os komme igennem toften, vores vej hjem i Jesu navn! Da lod han sig noget sige, men da de ville sidde til deres heste igen, løb *Jesper Andersen* til *Peder Hansen* med sin kæp og slog ham nogle slag på hans ryg. Så slap *Peder Hansen* sin hest, og han og *Jesper Andersen* fik »hinanden i deres hår« og faldt til jorden. Da havde *Jens Andersen* forladt dem og var redet ind i Eskelund, men nærværende var *Niels Pedersen* samt *Iver Olesen* fra Gjerndrup, som var kommet til. De stod af deres heste og bandt dem ved gærdet. Nu kom *Jens Andersen* tilbage, og han tog fat i *Jesper* og løftede ham oven på *Peder Hansen*. Da sagde *Iver Olesen* til *Jens Andersen*: Befat dig ikke

med dem, men hjælp til at skille dem ad, at enhver kan komme til sit. Og da de fik dem skilt ad, gav de hinanden af munden. Og da sagde Gjerndrupmændene til Jens Andersen: For Jesu døds skyld, skil os ved ham! Men han svarede nej, for så skulle han selv slås og slides med ham. Da de kom lidt nærmere op til Niels Jensens gård, greb Jesper Andersen og Peder Hansen igen hinanden i håret og kom omkuld på jorden. Niels Pedersen ville tage deres hænder af hårene, men så fik Jesper Andersen Niels Pedersens højre tommelfinger i sin mund, så han måtte råbe om redning. Så kom Iver Olesen og hjalp ham hans finger af Jesper Andersens mund, og Niels Pedersen vidste ikke, om han havde sin finger eller ej. Nu bed du mig som en hund, fordi jeg ville skille eder ad og hjælpe til rette! sagde Niels Pedersen. Så gik de lidt videre og kom til den søndre ende af Niels Jensens lade, men nu blev Jesper og Jens Andersen borte og var borte en kort tid. Peder Hansen ville tage sin hest, men kunne ikke finde den. Da kom Jesper Andersen igen råbende imod dem, og Niels Pedersen gik imod ham for at tale ham til rette, men nu havde Jesper en økse i hånden, som han truede med og sagde: Var det ikke nok. Så slog han Niels Pedersen på højre side af hans hoved, så han faldt til jorden. Da han igen kom til sig selv, sagde han: Nu fik jeg noget, det skal jeg mindes! Han tog på jorden for at finde sin handske, men fik i stedet fat på øksen, som han beholdt hos sig, da han frygtede, Jesper ellers skulle bruge den igen. Derefter gik Peder Hansen ind ad Niels Jensens tofteled i gården. Siden så de ham ikke.

Niels Pedersen og Iver Olesen gik tilbage til deres heste, hvorefter de råbte efter Peder Hansen

mange gange, men fik intet svar. De red til Niels Jensens vindue og spurgte, om Peder Hansen var derinde, men de vidste intet af ham at sige. Nu blev Niels Pedersen hos Niels Jensen og hustru, mens Iver Olesen red rundt i byen for at lede efter Peder Hansen uden dog at finde ham. Så red de hjem til Gjerndrup.

Den næste morgen fandt man Peder Hansen liggende død i Niels Jensens gård, fastfrosset i vand og is. De tilkaldte synsmænd fandt ved siden af den døde et stykke stangjern, hvilket var brugt til at give Peder Hansen hans død og bane.

*

På tinget 14 dage efter tilstod Johanne Jespers i Eskelund manddød og bane på sin mands, Jesper Andersens, vegne. Delefoged Jep Nielsen i Jernvedlund påkrævede herredets sandemænd, som skulle gøre deres toug på Viborg landsting angående Peder Hansens død. Der afhørtes vidner, og Jens Andersen forklarede, at de på hjemvejen var kommet i skænderi om kirketien. Jesper Andersen havde sagt, at Peder Hansen havde lagt dem for højt. »Du har din rigdom af den store skæppe, du kirkens tyv, din hund!«

Med denne troværdige motivering for drabet bliver tingbogen tavs om sagen, og vi hører ikke mere om snapstingsdramaet før 1690, efter 13 års forløb. I mellemtiden kunne vi se lidt nærmere på de implicerede.

Peder Hansen var søn af Hans Christensen i Gjerndrup, en anset mand, som havde været delefoged til Riberhus og var broder til Jørgen Christensen på Brørupgaard. Deres fader var Christen Jørgensen, Gjerndrup, der nævnes 1620 og ligeledes var delefoged. Hans Christensen oplevede sønnens

drab, men døde i oktober 1677. Boets værdi var 358 rdl., og der var 167 rdl. til deling mellem arvingerne, et udtryk for hjemmets mere end almindelige velstand. Da der ikke ved skiftet omtales arvinger efter Peder Hansen, har han næppe været gift. Men slægten, han tilhørte, var ret fremtrædende repræsenteret i egnen, og med disse slægtninge til den dræbte havde drabsmanden, som det vil fremgå af det følgende, et mellemværende.

Jesper og Jens Andersen var sønner af Anders Jespersen, der havde haft et boel i Bobøl, Føvling sogn, men var død under svenskekrigen. Da husbonden, Bagge Baggesen i Ribe, eftersøgte arvinger til at overtage Herman Jespersens ledige boel i Bobøl, var Jens og Jesper Andersen indstævnet, men ingen af dem ville fæste stedet. Der var på den tid andre muligheder for en ledig karl. Krigen og navnlig den ledsagende pest havde tyndet stærkt ud blandt egnens befolkning. Oluf Jepsen i Eskelund døde af sygdommen, mens hans hustru Johanne overlevede og blev gift med Jesper Andersen.

I den nordre gård i Hulvad var der 19. januar 1677 holdt skifte efter sal. Peder Christoffersen Skytte, og ved denne lejlighed kunne Jens Andersen præsenteres som børnenes tilkommende stifader. Altså var han, da omtalte begivenhed fandt sted, endnu ikke i besiddelse af gården, men han blev gift med enken, Maren Mortensdatter, som hermed indtrådte i sit 3. ægteskab. Jens Andersen havde Hulvadgården i mange år og var vist, bortset fra nogle slagsmålsaffærer, en respektabel mand. Det kan nævnes, at en søn af Jesper Andersen, Anders Jespersen, siden blev gårdmand i Hulvad.

Det kan tænkes, at der mellem Peder Hansen i

Gjerndrup, som formodentlig havde overtaget sin part af faderens og bedstefaderens bestillinger og anseelse, og den nok væsentlig ringere stillede Jesper Andersen i Eskelund har været en vis social afstand. Følelsen af at være forurettet har da, befordret af brændevinen, fået Jesper Andersen til at tabe besindelsen, så han blev drabsmand.

På den tid, her er tale om, blev den, der havde begået et drab, ikke straks taget i forvaring af et offentligt retsvæsen. Retten fældede dommen, men det var ikke offentligheden, som i gammel tid krævede en drabsmand straffet, derimod den dræbtes efterladte arvinger eller slægt, der var de »rette eftermålmænd«. Fra at være simpel hævn med liv for liv var en vis erstatningspraksis blevet almindelig, nemlig at drabsmanden skulle betale en sum penge til den dræbtes familie.³⁾ Det var dog allerede i recesser af 1558 og 1643 blevet fastslået, at drabsmanden med liv for liv skulle betale for sin ugerning og, hvis han rømte, hvad der synes at være forudset, dømmes fra sin fred, mens hans ejendom, dog ikke jord, skulle deles med halvparten til den dræbtes nærmeste arvinger og halvparten til husbonden⁴⁾.

22. maj 1690 havde ridefoged og amtskriver Jens Christensen i Ribe indstævnet vidner angående sal. Jesper Andersen i Eskelund, »der på sær måde skal være kommet fra livet.« Som synsmænd havde Jørgen Jensen i Gjerndrup, Niels Christensen i Surhave, Niels Jensen i Eskelund og Peder Ibsen samme-steds 2. påskedag været tilkaldt for at syne den døde Jesper Andersen, hvor også herredsfogeden var til stede, og man havde set, at den døde havde huden af på venstre kind og over øjet, var blå på ryggen og det højre lår.

Når amtsskriveren tog affære i denne anledning, skyldtes det utvivlsomt, at Jesper Andersen kunne antages for selv at have forskyldt sin død, hvis nærmere omstændigheder vil fremgå af det følgende. Hvis den døde selv havde været årsag til sin død, eksempelvis var omkommet i drukkenskab, regnedes han efter gammel retspraksis som selvmorder, og hans hovedlod, dvs. alt hvad han ejede, tilfaldt da hans husbond.⁵⁾ I dette tilfælde var det sr. Peder Bang i Ribe, som ejede gården i Eskelund. Var der udsigt til en sådan konfiskation, måtte andre eventuelle kreditorer være om sig for at få deres tilgodehavende af boet. Amtsskiver Jens Christensen optrådte på kongens vegne, idet han nu krævede »bøder, som sal. Jesper Andersen skulle have betalt til kgl. majst. for sit drab på Peder Hansen Staal for nogle år siden«.

Efter den gamle reces af 1558 var det husbondens pligt, at han lod en manddraber pågribe og straffe, hvis den dræbtes eftermålsmand ikke gjorde det. Og videre hedder det herom, at hvis husbonden forsømte dette, da skal — nu citeres Danske Lov fra 1683 — »Kongens amtmand eller foged, i hvis amt det er, det tilkendegives, at han skal forpligtet være at lade straffe manddrabereren, og kongen tager hans halve boslod, som ellers var manddraberens husbond tilfalden.« Den følgende retssag skulle derfor dels skaffe klarhed over, om der var grundlag for at inddrage Jesper Andersens hovedlod, dels at finde ud af, hvem der i givet fald skulle have den, Peder Bang som husbond eller Jens Christensen på kongens vegne.

Om Jesper Andersens endeligt ville man sige, at han sidste langfredag havde været i Tuesbøl, hvor han var blevet beskænket, og om aftenen på hjem-

vejen var han faldet af hesten på vejen mellem Tuesbøl og Eskelund, hvor han blev liggende på jorden, indtil der kom nogle mænd fra Eskelund med to læs møg. De læssede møget af den ene vogn, hvorefter de fik ham på vognen. Hans ansigt var fuldt af jord og sand, og huden var afskrabet. Efter at være bragt hjem til Eskelund døde Jesper Andersen 2. påskedag. Dette var anklagen, som i givet fald var fældende. Heroverfor blev det hævdet, at han den pågældende dag havde været hos herredsfogeden i Holsted, men havde her intet fået at drikke uden lidt tøndeøl, hvilket bevidnedes af herredsskriver Anders Gregersen.

Den følgende vidneførsel og dokumentation måtte for den efterladte familie gå ud på at afvise anklagen for selvforskyldt død samt amtsforvalter Jens Christensens påstand om, at retten ikke var sket fyldest efter drabet.

Ved synet af den døde Jesper Andersen 2. påskedag havde herredsfogeden⁶⁾ spurgt hans søn, Anders Jespersen, og hans hustru samt broderen Jens Andersen, hvornår de havde i sinde at begrave den døde. De havde sagt, at de ikke havde nogen kiste, kun en egekiste, og den turde de ikke bruge.⁷⁾ Begravelsen kunne først blive næstkommende søndag. Så havde herredsfogeden sagt, at de først skulle spørge øvrigheden i Ribe, hvorledes de skulle forholde sig. De blev spurgt, hvorfor de så hastigt lod den døde begrave, og om de ikke havde givet præsten, hr. Morten Pedersen Lime, 8 rdl. for at kaste jord på Jesper Andersen, og om ikke præsten samme søndag havde holdt gudstjeneste først i Brørup kirke og sidst i Lindknud, skønt det skulle være omvendt. Anders Jespersen gjorde sin ed på, at han kun havde givet præsten 3 rdl. Også hr. Mor-

ten P. Lime var indstævnet, men mødte ikke i retten, hvilket han, som vil være kendt i herredets historie for sit ulykkelige levned og sin tragiske død, heller ikke i andre tilfælde plejede at gøre.

Det må antages, at man havde ladet Jesper Andersen begrave på sædvanlig vis efter skik og brug. Det var dog almindeligt, hvis der var knyttet kriminelle omstændigheder til dødsfaldet, at kisten skulle henstå i den åbne grav, indtil sagen var sluttet, og myndighederne tillod begravelsen, og det var nok dette forhold, der havde givet anledning til forannævnte ytringer. Imidlertid synes retten at have anset dødsfaldet som selvforskyldt, hvorfor der efter Jens Christensens forlangende holdtes registrering i boet.

17. juli 1690 havde Anders Jespersen indstævnet den dræbte Peder Hansen Staals arvinger og frænder, idet amtsskriveren jo havde hævdet, at der ikke af Jesper Andersen var opnået *frændefred* med den dræbtes frænder. Der fremlagdes følgende skrivelse: Kender jeg Rasmus Pedersen Staal, boende i Billum, at have akkorderet med den danemand Jesper Andersen i Eskelund og udi venlighed forenet om den drabssag og ulykkelige hændelse, som på min søstersøn, Peder Hansen (Staal, der altså var den dræbtes moders navn) af Gjærndrup, er begået, så han for så vidt mig angår, har forskrevet til sin visse tid at betale, hvorimod jeg igen lover for mig og mine arvinger, at aldrig enten mig eller mine børn skal klage eller anke på bemeldte Jesper Andersen for samme forseelse, men udi alle måder ham sikre veje og sti . . . o.s.v. dat. Varde, 12. december 1680.

Ligeledes fremlagdes en forening mellem Jesper Andersen og Jes Pedersen i Tobøl, der var gift med

den dræbtes søster, Anna Hansdatter. Jes Pedersen skulle på sin hustrus vegne have 20 sletdr. at betale i 3 terminer i løbet af 1 år.

Jesper Andersens familie gjorde endvidere gældende, at han ikke med forsæt havde dræbt Peder Hansen Staal. Desuden var denne blevet fundet død i eller ved Jesper Andersens gård (der var sammenbygget med Niels Jensens gård), hvorfor han ikke var uden skyld. Forøvrigt havde Jesper Andersen siden drabet færdedes som en fri mand både i kirken og uden for samt til tinge, ligesom han havde været kirkeværge — altså havde han ikke været fredløs. Og hans hustru havde jo ved Peder Hansen Staals grav på Brørup kirkegård tilstået drabet, hvorfor de påstod sig frikendt, ligesom de protesterede mod boets registrering og beslaglæggelse. Dette skriftlige indlæg var underskrevet af husbonden, Peder Bang. Herimod svarede Jens Christensen bl. a., at Jesper Andersen i mange år af egnens folk var regnet for fredløs, hvilket ingen nødværge-drabsmand havde behøvet at være. Amtsskriveren hævdede, at han »af hensyn til sig selv« måtte rejse tiltale og kræve bøderne betalt.

31. juli 1690 blev der ved herredstinget afsagt dom i sagen. Bøderne skulle betales, og halvdelen af boet skulle tilfalde kongen. Desuden skulle den betalte frændebod tilfalde kongen i henhold til D. L. 6.-6.-20., hvori siges, at der ikke måtte træffes aftale om frændebod, inden der var dømt i sagen. I modsat fald skulle boden tilfalde husbonden, og hvis denne intet foretog sig, da skulle øvrigheden tage boden. Denne bestemmelse var allerede givet i 1558 og igen ved en forordning 1589.

Ganske vist havde Jens Christensen, som nævnt, loven på sin side, hvilket herredsfogeden ved sin

dom havde henholdt sig til. Men der var tilbage en væsentlig hage ved sagen, som Peder Bang flere gange havde gjort opmærksom på: *Hvorfor havde det været 13 år, inden Jens Christensen fremkom med sine krav?*

6. november 1690 var sagen igen for herredstinget, hvor delefoged Christen Thomsen i Hillerup repræsenterede Jens Christensen, som nu var indstævnet af Peder Bang. Delefogden havde indkaldt vidner, der skulle forklare yderligere om Jesper Andersens liv og færden efter drabet. Hans Sørensen i Eskelund havde tit hørt Jesper Andersen beklage sig over, at han havde slået Peder Hansen Staal ihjel, og ligeså vidnede naboen Niels Jensen. Delefogden spurgte, om ikke J. A. efter drabet havde søgt skjul i skoven og imidlertid hverken søgt kirke eller samkvem. At han kun havde stillet nogle af den dødes frænder tilfreds og, om han ikke i foråret efter drabet, når han gik efter sin plov, havde en bøsse med under sin kjol og en bøsse liggende i agerrenden. Dette kunne vidnerne fra Eskelund bekræfte. Videre kunne de forklare, at der gik 8 år efter drabet, inden J. A. var til alters i Brørup kirke, hvor han blev public absolveret (stod til åbenbart skrifte) for drabet. Sin bestilling som kirkeværge opgav han efter drabet, ej heller havde han siden været stokkemand eller brugt ved nogen rettergang. I over år og dag havde han gået »udi skov og skjul«. En del andre ting var kommet frem om Jesper Andersens liv og færden, og intet af dette var just til hans fordel. 18. maj 1674 var han ankommet til Skodborg kro »meget vel beskænket med en god rus og udi hans drukkenskab ladet mange unyttige ord falde, iblandt andet om den dannemand Niels Jessen, forvalter (forpagter) på

Skodborghus, om hvem Jesper Andersen havde lavet en smædevise, indeholdende en trussel om, at han skulle slå ham, »så vand skal flyde af hans øjne og ud af hans øren røde«.

*

Men hvordan kunne det gå til, at sagen om denne forsumpede og helt igennem simpelt placerede fæstebonde i Eskelund kunne komme til at strække sig over de mange år og først genoptoges ved mandens død?

Peder Munk i Surhave vidnede herom, at sagen i sin tid var bragt for landstinget, som havde sendt den tilbage for at få yderligere oplysninger, hvilket også skete. Men 24. august 1678 brændte samtlige akter i Søren Christensens gård i Gjerndrup,⁸⁾ »så de ikke havde middel til samme sag at føre.« Søren Christensen var nu død, men Peder Vognsen Selgensen, Brørupgaard, og Hans Hansen Haar, Ad-sersbøl, samt alle Brørup sognemænd kunne bekræfte rigtigheden af denne forklaring.⁹⁾

Videre om sagen kendes ikke. Jesper Andersens boslod var mistet for familien, men om den tilfaldt husbonden eller inddroges under kgl. konfiskation, kan vel ikke ses med absolut sikkerhed, men det er sandsynligt, at Jens Christensen i Ribe, som selv med flid samlede på bøndergods, blev den sejrende.

HENVISNINGER: 1) Jydske Samlinger 1. rk. 1. bd. 68 f. 2) Gørding-Malt herreders tingbog 27. 10. 1687. 3) Poul Johs. Jørgensen: Dansk Retshistorie, 226 f. 4) Danske Lov 6-6-1. 5) Ribe bispearkiv pk. 160, lægget 1614—16. 6) Andreas Nielsen Saabye. 7) Det var iflg. forordning af 7. november 1682 forbudt bønder at bruge ege-likkister. 8) Det var den dag, da Søren Christensen holdt fæstensøl med Berette Hansdatter, at Jens Nielsen Munk fra Nyby uindbudt kom ind i gården og afskød en bøsse, som antændte taget, så hele gården brændte. 9) Malt (Gørding-Malt) herr. tingbog.
